

משרד החינוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל י ו נ ו ת ל א ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ שנת העשרים וחמש

הפסטה לשבת ראש חודש
ישעיה ס"ו

ואר"ת (תשכ"ו)

**א. א. השמים כסאי והארץ הדום רגלי אי-זה בית אשר תבנו לי
ואי-זה מקום מגורתי**

**ב. ואת כל אלה ידי עשתה ויהיו כל אלה נאום ה'.
ואל זה אביס אל עני ונכה רוח וחרד על דברי.**

שמות רבה ל"א (י"ג) (פרשת משפטים)

(שמות כ"ב כ"ד) "אם כסף תלוה את עמי את העני עמר" - לא עמר הוא העני אלא עמי (בחיריק) הוא, וכן אמר דוד (תהלים י"ח ב"ח) "כל אתה עם עני תושיע".

אין סודותיו של הקב"ה כמידת בשר ודם: בשר ודם - מי שהוא עשיר ויש לו קרוב עני, אינו מרחם בו; רואה קרובו - נטמן ספניו, מפני שהוא מתבייש להשיח עמו לפי שיש עני; וכן שלמה אומר (משלי י"ט ז') "כי אחי רש שנאוהו" ואומר (משלי י"ב ב') "גם לרעהו ישגא רש"; וכן איוב אומר (איוב י"ט י"ד) חדלו קרובי ומי ודעי שכחוני. ואם חיה עשיר - הכל נדברים בו ואוהבים אותו, שנאמר (משלי י"ד כ') "ואוהבי עשיר רבים".

אבל הקב"ה אינו כן - מי חם עמו (העני"ן בחיריק)? העניים. רואה לעני ונדבק בו. וצונן לידע, ראה מה כתיבו: (ישעיה ס"ו א') "כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי". מה כתיב אחריו? "ואל זה אביס, אל עני ונכה רוח".

וכן משה אומר לישראל (דברים ז' ז') "לא טרובכם... השקח ה' בכם ויבחר בכם, כי אתם חמטם סכל העמים". וכשיתרצה לציון, על מי הוא מרחם תחילה? על העניים, שנאמר (ישעיה י"ד ל"ב) "כי ה' יסד ציון ובה יחסר עניי עמו", וכן (ישע' ס"ט י"ג) "כי נחם ה' עמו וענייו ירחם". הוי: "את העני עמר" - אין העני עמר אלא עמי (העני"ן בחיריק), לכך נאמר (תהלים י"ח כ"ח) "כי אתה עם אני תושיע".

בד"ק ד"ה כה אמר ה' השמים כסאי

...וכי סבורים אתם, שהבית שאתם מביאים שם הזבחים שאני שוכן בו ושיכילני חבית, כמו שסכיל הגוף? אין זה! כי הנח השמים כסאי והארץ הדום רגלי, כמו שאמר שלמה... אלא אני לא צויתי על הבית שאשכון אני בו ולא על הזבחים שאוכלם; לא צויתי אלא שיכינו ישראל לבם אלי ורחיח לזם מקום מיוחד לבוא שם להתפלל ולהעלות עולות וזבחים לעורר לבם לבער המחשבות הרעות, ולשרפם כדמות הדבר הנשרף על גבי המזבח.

אם כן - אם אתם עושים הרע ובאים לביתי וזבחים לפני, הפסדתם הכונה, ואין זה מצוה, ואין אתם עושים בזה רצוני אלא ההיפך ואתם מכעיסים אותי בזה.

לפיכך אמר "השמים כסאי". ומה שאמר "כסאי" - לא פיהיה הוא ית' גוף, שישב בכסא ולא דרך משל, כמלך יושב על הכסא ורגליו בשרפרף, ומצוה על עמו מה יעשו. (והכסא באמת מכוון משרפרף, לפיכך דימה השמים לכסא והארץ להדום רגליו שתוא השרפרף)...

ד"ה ואת כל אלה ידי עשתה ויהיו כל אלה:

אני עשיתים וחיו כמו שצויתי ועם כל זה שאני רם על כל רמים, אני אביס אל השפלים והעניים והחרדים על דברי לקיים מצותי, מע"פ שאין מקריבין קרבן, מי שאינו חוטא אינו צריך לקרבן. אבל המקריבים קרבן ומעשיהם רעים אין קרבנם לרצון, אבל הם לעון...

שד"ל ד"ה השמים כסאי... ...והנה ידוע כי עובדי ע"ז להיותם סאמינים ברבוי אלוהות, לא היו מתרחקים ונמנעים מהעלות עולות וזבחים גם לה' במקדשו, על כן ישעיה אומר כנגדם כאשר אמר שמואל...

אלה שיטעיה אומר הדבר בדרכי מליצות חרטה ומתחיל בדרך הפלגה: "השמים כסאי והארץ הדום רגלי" ואין תוכלו אתם לבנות לי בית וכל הנמצא הוא מעשה ידי ואת תוכלו אתם לתת לי שלא יהיה שלי? והלא תבינו כי מה שאני רוצה בעולות וזבחים אינו אלא להיותו מקבל תשובת השמים והנכבדים לפני "ואל זה אביס אל עני ונכה רוח וחרד על דברי" ועתה פיו הענין כן...

ד"ה ואל זה אביס... הקרבנות רצויים לפני כשהסביא אותם נכנע על עוונותיו וחרד ומשתדל בכל כחו למלא רצוני ולהתרחצות לפני.

(1) בשלשה פרושים שונים מפרשים המדרש ושני הפרושים דלפיל את פסוק ב'. הסבר מה ההבדל ביניהם, ביחוד: כיצד מתקשר פסוק ב' ללפניו ולאחריו לפי כל אחת משלש הדעות הנ"ל?

רארא (תשכ"ו)

- 2) מה הם דברי שלמה שמסתמך עליהם הרד"ק ומה דברי שמואל שמסתמך עליהם שד"ל?
 3) לשם מה מוסיף שד"ל את המלים המסומנות בקו?
 4) במה סוטה המדרש מפשוטו של מקרא בחשכתו בפסוק ב'?
 5) א"א " " " " " " בדרשו את שמות כ"ב כ"ו?

ג. ה'. שמעו דבר ה' החרדים אל דברו. אמרו אחיכם שונאיםכם מנדיכם למען שמי יכבד ה' ונראה בשמחתכם וחס יבושו.

שונות דעות הפרשנים בשאלה במה פותחים ובמה מסתיימים דברי "המנדים", והנה הפסוקים מועתקים בסמני פסוק לפי דעות אחדים מן המפרשים.

- א) אמרו אחיכם שונאיםכם מנדיכם: "למען שמי יכבד ה'" ונראה בשמחתכם וחס יבושו.
 ב) אמרו אחיכם שונאיםכם מנדיכם: "למען שמי יכבד ה'" ונראה בשמחתכם וחס יבושו.
 ג) אמרו אחיכם שונאיםכם מנדיכם למען שמי: "יכבד ה'" ונראה בשמחתכם - והם יבושו!

רש"י בגדולתנו הקב"ה מתכבד, שאנו קרובים לו יותר. והנביא אומר: אבל לא כך הוא כדריכם, כי בשמחתכם נראה והם (= המנדים) יבושו.

רד"ק מנדיכם מרחיקים אתכם בעבור שאתם חרדים לדבר ה' הם שונאים אתכם, והם אומרים למען שמי יכבד ה', כלומר כבד הוא עלינו במצוותיו, כמו (שמואל ב' י"ג) "ולא יכבד עליך". הם אמרו זה בעבור ה', אבל הוא האל יהיה נראה ונגלה בשמחתכם שתשמחו בישועתו והם יבושו.

אברבנאל: אחיכם בני עשו ובני ישמעאל ועם היותם אחיכם הם שונאיםכם... תמיד יאמרו שיתגדלו ויתקדשו שם חא-ל, כי הם בפייהם חולקים תמיד כבוד גדול לשמי "בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחוק ממני" ולכן אמר ה' ית' כמלעג: מה שאתם אומרים על דבר שמי, שאומרים אתם תמיד יתגדל ויתקדש שמו ועוד אומרים כנגדכם (= כנגד ישראל) "ונראה בשמחתכם", ר"ל שהנבואות והנחמות שנבאו הנביאים כולם יתקיימו בהם ושעליהם נאמר (ישע' נ"א י"א) "ופדויי ה' ישובו ונאו ציון ברינה ושמחת עולם על ראשם" ויתר היעודים, שהם אומרים: אנחנו הם הרואים בשמחה שנבאו הנביאים ושאתם מקוים להם, ועל זה השיבם: לא יהיה כמו שאמרו כי לא יראו בשמחתכם אבל יבושו.

- 1) לפי איזה פסוק משלשת המוצעים לעיל מפרש כל אחד מהם?
 2) במה שונה רד"ק בפרושו ל"יכבד" משאר המפרשים?
 3) במה שונה אברבנאל בפרושו לכגוי של "בשמחתכם" מן השאר?
 4) איזה מן הפרושים נראה לך? גמק את דבריך.

העורך: מ. פרלמן

שאלות בטעמי המקרא

א'. שמות ב' ה' ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור ונערותיה חולכות על יד היאור.
 רש"י ד"ה לרחוץ על היאור: סרס המקרא ופרשנו: ותרד בת פרעה על היאור לרחוץ בו (אחרי הביאו את רש"י): ואם כן יהיה "על היאור" כמו "אל-היאור", וכן "וילך אלקנה על גיתו הרמחה" (שם"א ב' י"א) "כה תאמרו איש אל-רעהו ואיש על-אחיו" (ירמיהו כ"ג ל"ח).

ויתכן שהיו ביאר מעלות והיא ירדה מארסון המלך לרחוץ במעלה הראשונה אשר ביאר...

או הוא כמו "לרחוץ ביאר", וכן ונתת אותם על-סל אחד (שמות כ"ט ג').

שד"ל (אחרי הביאו דברי רש"י): ואין כן בעל הטעמים וניסוקו עמו, כי לא ייתכן לומר "ותרד על". אלא טעמו: לרחוץ אצל היאור.

1. חסבר את דברי רש"י.
 2. מה חשבתו של שד"ל נגד פרוש רש"י ובמה הוא מסתמך על בעל הטעמים?
 3. כמה פירושים מביא הרמב"ן והאם הם נראים לפי פיסוק הטעמים?

ב. שמות ד' י"ח

וילך משה וישב אל-יתר חתנו ויאמר לו אלכה-נא ואשובה אל-אחי אשר-במצרים - ואראה העוים בחיים...

1. בצלע הזאת באים שני ענינים: א) חליכתו של משה, ב) דבריו אל יתרו. אך אין הצלע מתחלקת בחתום לכך, אלא בגמר חלקה הראשון של האמירה, מה הסיבה לכך?
 2. הטעמים המפסיקים העיקריים לפני זקף הם: רביע-פשוט-רביע-פשוט. מדוע בא צירוף לא שכיח ביותר כאן?
 3. בצלעית הראשונה באים 2 פעמים הפעלים "חלך-שוב" (וכן בפסוקים י"ט, כ"א), מהו היחס ביניהם?